

Sławomir Zatwardnicki*
PWT, Wrocław

PRZEDZIWNA WYMIANA DUSZ. PRZEBÓSTWIENIE W MYŚLI ZOFII TAJBER – MATKI PAULI

Teologia dogmatyczna winna brać pod uwagę „wiedzę świętych”, w której często skrywają się elementy teologiczne. W artykule zbadano orędzie Zofii Tajber – Matki Pauli (1890–1963) pod kątem teologii przebóstwienia. Wyniki poszukiwań zestawiono z rozumieniem *theosis* we współczesnej teologii (opracowania Międzynarodowej Komisji Teologicznej oraz Josepha Ratzingera). Spuścizna mistyczki pozwala przełożyć tradycyjną teorię „przedziwnej wymiany” na egzystencję chrześcijańską. Zjednoczenie człowieka z Bogiem dokonuje się na poziomie „wymiany dusz” Chrystusa i wierzącego. Na szczególną uwagę zasługuje akcent położony na soteriologiczną rolę Duszy Chrystusa oraz Eucharystię w przebóstwieniu. Ostatecznie chodzi o przechodzenie od obecności Chrystusa w ludzkiej duszy po przyjęciu Komunii św. do całkowitej jednozgodności rozumu, woli i uczuć (idea „krótkiej drogi”).

MOST ŁĄCZĄCY TEOLOGIĘ Z MISTYKĄ

Na wzajemne powiązania między teologią a mistyką zwrócono uwagę w opracowaniu Międzynarodowej Komisji Teologicznej poświęconym dzisiejszej teologii. Z jednej strony teologia oświeca doświadczenie duchowe i weryfikuje jego autentyczność, a z drugiej karmi się nim. Zwłaszcza teologia chcąc odzyskać swój wymiar mądrościowy winna sięgać do „wiedzy świętych”¹. Według pochodzącego z Polski członka komisji, który współpracował przy powstaniu dokumentu *Teologia dzisiaj*, „być wiedzą duchową znaczy mieć najgłębsze z możliwych związki

* Sławomir Zatwardnicki – doktor teologii, stopień uzyskał na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu na podstawie rozprawy pt. *Chalcedońska formuła „bez zmieszania i bez rozdzielania” w świetle dokumentów Międzynarodowej Komisji Teologicznej*. Publicysta, autor wielu artykułów oraz piętnastu książek; ostatnio wydana: *Żywa monstrancja. Przesłanie Zofii Tajber – Matki Pauli o obecności Chrystusa w duszy* (Kraków 2018). Żonaty, ma pięcioro dzieci; e-mail: zatwardnicki@gmail.com.

¹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj. Perspektywy, zasady i kryteria*, 60.86.92 [dalej: TD].

ze świętością – ontologiczne i etyczne, intelektualne i egzystencjalne². Między dwoma rodzajami mądrości chrześcijańskiej, teologiczną i mistyczną, należy jednak utrzymywać rozróżnienie. Pierwsza jako dzieło rozumu oświeconego przez wiarę jest mądrością nabytą prowadzącą do „kontemplacji intelektualnej”. Druga zaś jest darem Ducha Świętego, który wypływa z jednoczenia się z Bogiem na drodze miłości. W tym przypadku mamy do czynienia z poznaniem wyrażanym nie pojęciowo, lecz dokonującym się na drodze kontemplacji mistycznej³.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna stanęła nawet na stanowisku, że uwzględnienie mądrości świętych jest koniecznym warunkiem uznania przez teologię pierwszeństwa Boga i bycia przez Niego posiadanym⁴. Trzeba z trzeźwym realizmem skonstatować, że drogi teologii dogmatycznej i teologii duchowości rzadko się jednak spotykają ze sobą. Zdarza się, że dogmatyk z nieznośną manierą wchodzi na teren „nieuczzonej” mistyki, ferując od razu „dogmatyczne” wyroki. A przecież doświadczenia duchowe niosą nierzadko ze sobą ładunek teologiczny, który mógłby przysłużyć się rozwojowi „wiedzy wiary” (łac. *scientia fidei*). Pierwszeństwo Boga zawarte w „wiedzy świętych” może rozsądzać systematyczne ramy dotychczasowego poznania. Wydaje się, że takie możliwości tkwią w praktycznie nieznannej spuściźnie pozostawionej przez Służebnicę Bożą Zofię Tajber – Matkę Paulę (1890–1963)⁵, zwłaszcza w przesłaniu o żywej obecności Chrystusa jako Boga i Człowieka w duszy ludzkiej po przyjęciu Komunii św.

Ten stanowiący wyzwanie dla teologa temat wymaga jednak odrębnego opracowania. W niniejszym artykule skupię się głównie na ukazaniu, jak orędzie głoszone przez założycielkę Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana może przysłużyć się pogłębieniu rozumienia kwestii przeobóstwienia. Wymaga to jednak przynajmniej ogólnego zarysowania przesłania „apostoła czci Przenajświętszej Duszy Chrystusa Pana”, jak nazwał Matkę Paulę w mowie pogrzebowej bp Karol Wojtyła⁶. W realizacji założonego celu nie ma potrzeby sięgania do wszystkich

² J. Szymik, *Theologia benedicta*, t. I, Katowice 2010, s. 138.

³ TD 91–92. Na konieczność współistnienia aspektu poznawczego (dogmatycznego) i niepoznawczego (egzystencjalnego) zwracał uwagę jeden z członków komisji. Również racjonalna teologia, jako że nie może być rozdzielona od całości życia, musi zachować związek z kontemplacją – por. C. Vagaggini, *Teologia. Pluralizm teologiczny*, tłum. J. Partyka, Kraków 2005, s. 27.136.183.

⁴ TD 99.

⁵ Zainteresowanych życiorysem Zofii Tajber, z którego prezentowania tu rezygnuję, odsyłam do pozycji: F. Ptak, *Służyła Bogu w radości i dziękczynieniu. Matka Paula Zofia Tajber założycielka Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana*, Kraków 2010 [dalej: SB].

⁶ Por. O. Filek, *Najbogatsze Źródło życia. Zofia Tajber odkrywa najbogatsze Źródło życia*, Kraków 2008, s. 7.46 [dalej: NZZ]; A.J. Bartyzel, *Dynamizm cnót teologicznych w życiu Sługi Bożej Pauli Zofii Tajber*, Kraków 2000, s. 162 [dalej: DC]. W jednej z mistycznych wizji doświadczanych przez Tajberównę ukazujący się Jezus nazwał ją „Apostolką Mojej Boskiej Duszy” – por. R. Zapala, *Trzy schody do nieba*, Kraków 2016, s. 195 [dalej: TSN]. Ostatnia wymieniona pozycja jest rozprawą doktorską zatwierdzoną przez Radę Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

źródeł, do których zresztą nie mam dostępu, wystarczy zużytkować wydane drukiem wybrane pisma Służebnicy Bożej oraz istniejące już opracowania omawiające jej myśl, aby wydobyć z nich interesujące teologa zajmującego się zagadnieniem *theosis* elementy. Ulokowano je tutaj na tle szkicowo przedstawionego ujęcia przebóstwienia we współczesnej teologii katolickiej. Korzystam przede wszystkim z opracowań Międzynarodowej Komisji Teologicznej oraz wypowiedzi Josepha Ratzingera, jej wieloletniego przewodniczącego.

Dosyć szybko – podkreślał Jaroslav Pelikan, badacz historii tradycji chrześcijańskiej – wybudowano most, który połączył teologiczny namysł nad zbawieniem rozumianym jako przebóstwienie z teologią mistyczną identyfikującą *theosis* z drogą oczyszczenia, oświecenia i zjednoczenia mistyka z Bogiem⁷. Most ten należy przemierzać w obu kierunkach: „wiedza wiary” w temacie przebóstwienia, ponieważ jest prawdziwa, pozwala się „tłumaczyć” na konkretne doświadczenie wierzącego, z kolei „wiedza świętych”, o ile rzeczywiście pochodzi od Boga, mimo że przekracza możliwości wysłowienia, to przecież niesie ze sobą również jakąś prawdę przekładalną na język teologiczny. I właśnie takim przekonaniem motywowany przystępuję do badań.

THEOSIS WE WSPÓŁCZESNEJ TEOLOGII KATOLICKIEJ

„PRZEDZIWNA WYMIANA” FUNDAMENTEM PRZEBÓSTWIENIA

„Złota reguła soteriologii patrystycznej” (Józef Naumowicz)⁸, wiążąc zbawienie człowieka z wcieleniem Słowa, ukazuje tym samym również związek między Osobą Odkupiciela a dziełem odkupienia, które „nie jest niczym innym jak jednością odkupionych z Odkupicielem”⁹. W dziele zbawienia należy afirmować nierozdzielność dwóch aspektów: wyzwolenia od grzechu oraz wyniesienia człowieka do uczestnictwa w życiu Bożym. Wniosek ten wynika już, zdaniem Międzynarodowej Komisji Teologicznej, z samego faktu hipostatycznego zjednoczenia Boga i człowieka w Jezusie Chrystusie¹⁰.

Już według św. Ireneusza (ok. 135 – ok. 202) Słowo stało się z miłości tym, czym jesteśmy jako ludzie, abyśmy stali się tym, kim On jest¹¹. Za podstawową tęż soteriologii starożytnego Kościoła uznaje się twierdzenie autorstwa św.

⁷ Por. J. Pelikan, *Powstanie wspólnej tradycji (100–600)*, tłum. M. Höffner, Kraków 2008, s. 358.

⁸ Por. J. Naumowicz, *Wcielenie Boga i zbawienie człowieka. Złota reguła soteriologii patrystycznej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 13 (2000), s. 17–30.

⁹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia odkupienia*, III, 5 [dalej: TO].

¹⁰ Tamże, *Wybrane zagadnienia z chrystologii*, IV, 9 [dalej: WZC].

¹¹ TO III, 5; Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses*, V, *Praefatio* (PG 7, 1120): „Verbum Dei, Iesum Christum Dominum nostrum: qui propter immensam dilectionem factus est quod sumus nos, uti nos perficeret esse quod est ipse”.

Atanazego (ok. 295–373): „Słowo Boże stało się człowiekiem, aby człowiek stał się Bogiem”¹². Warunkiem zbawienia całego człowieka było przyjęcie pełni człowieczeństwa – nie tylko ciała, ale i duszy – przez Wcielonego, gdyż zgodnie ze słusznym patrystycznym aksjomatem, co nie zostało przyjęte, nie może być zbawione (łac. „Quo non est assumptum non est sanatum”)¹³.

Wypracowana w epoce ojców teoria „przedziwnej wymiany” (łac. *admirabile commercium*) podkreśla zbawienne skutki kenozę Słowa stającego się człowiekiem, a przez to wywyższającego naturę ludzką. Na bazie *unio hypostatica* dokonuje się wymiana między naturą Boską i ludzką, między stanem grzechu człowieka a sprawiedliwością Bożą (por. 2 Kor 5,21), a także między ucłowieczeniem Syna a usynowieniem człowieka¹⁴. „Im głębiej Jezus Chrystus chciał stać się uczestnikiem ludzkiego ubóstwa – przypomina Międzynarodowa Komisja Teologiczna za Maksymem Wyznawcą (580–662) – tym bardziej człowiek wznosi się w uczestniczeniu w życiu Bożym”. Nie oznacza to zmiany ludzkiej natury w coś ponadludzkiego, lecz podniesienie jej według miary Chrystusa, i w tym sensie przebóstwienie jest najwyższą humanizacją człowieka¹⁵.

„ASYMILACJA PRZEBÓSTWIAJĄCA” NA DRODZE SAKRAMENTALNEJ

Wbrew wysuniętemu zarzutowi „odkupienia fizycznego”¹⁶ przebóstwienie człowieka, mimo że nierozzerwalnie związane z humanizacją Słowa, nie dokonuje się „automatycznie”. Owszem od człowieka wymaga wejścia w pewne współdziałanie z Bogiem. Tak też rozumieli to ojcowie Kościoła, dla których obiektywny fakt odkupienia ludzkiej natury stanowił nieodzowny warunek skorzystania z ofiarowanego w ramach *admirabile commercium* zbawienia. Słowo, przyjmując ludzką

¹² Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia, chrystologia, antropologia*, I, E, 1 [dalej: TCA]. Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 460; Atanazy z Aleksandrii, *O wcieleniu Słowa*, tłum. M. Wojciechowski, Warszawa 1998, 54.3 (PG 25, 192); Ch. Schönborn (współpr. M. Konrad, H.P. Weber), *Bóg zesłał Syna Swego. Chrystologia*, tłum. L. Balter, Poznań 2002, s. 105; J.L. Lorda, *Łaska Boża*, tłum. J. Lekan, Lublin 2012, s. 104–108; B. Sesboüé, J. Wolinski, *Bóg zbawienia. Tradycja, reguła i symbole wiary. Ekonomia zbawienia. Rozwój dogmatów trynitarnych i chrystologicznych*, red. nauk. T. Dzidek, tłum. P. Rak, Kraków 1999, s. 303; J. Słomka, *Ireneusz i przebóstwienie człowieka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1 (2009), s. 97–104.

¹³ Por. Grzegorz z Nazjanzu, *Epistola CI* (PG 37, 181–184): „To, co nie zostało przyjęte, nie zostało zbawione; ale to, co zostało złączone z Bogiem, to jest także odkupione (łac. Nam quod assumptum non est, curationis est experts: quod autem Deo unitum est, hoc quoque salutem consequitur)”.

¹⁴ WZC IV, 5; IV, 9; TO IV, 46; Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pojednanie i pokuta*, B, II, 2; też, *Aktualne problemy eschatologii*, 10.2.

¹⁵ TCA I, E, 4 (cytat i parafraza); też, *Bóg Trójca, jedność ludzi. Monoteizm chrześcijański przeciwko przemocy*, 55 [dalej: BTJ].

¹⁶ Por. T. Dola, *Zbawczy sens Wcielenia w świetle formuły „admirabile commercium”*, w: *Tajemnica odkupienia*, red. L. Balter, Kolekcja Communio, 11, Poznań 1997, s. 153.

naturę, ustanowiło ontologiczną podstawę umożliwiającą uczestnictwo człowieka w Ciele Chrystusa, czyli Kościele jako „wspólnocie przebóstwienia”, dzięki temu otwierając możliwość osobistego zjednoczenia z Chrystusem skutkującego przebóstwieniem¹⁷.

Pierwszy etap tego procesu polega zatem na włączeniu człowieka w Kościół, który jest Ciałem Chrystusa napelnianym przez Niego jako Głowę (por. Ef 1,22–23). „Asymilacja przebóstwiająca” osobę ludzką jest, podkreśla Międzynarodowa Komisja Teologiczna, zasadniczo dostępna w sakramentach, dzięki którym umiera stary człowiek, a wierzący zostaje ożywiony u samego źródła swojej egzystencji, stając się nowym stworzeniem przyobleczonym w Chrystusa (por. Ga 3,26–28; Rz 13,14). To, co rozpoczęło się przez chrzest, jest kontynuowane w Eucharystii, w której wierzący zjednoczeni z człowieczeństwem Chrystusa stają się „uczestnikami Boskiej natury” (2 P 1,4). Chrześcijanin karmi się Ciałem Chrystusa i przemienia w Niego, a także jednoczy z innymi członkami Ciała, w którego ramach jest możliwe jego przebóstwienie. Dopiero dzięki sakramentalnemu wszczępieniu w Chrystusa (latorośl w krzewie winnym, członek w Ciele Chrystusa) jest możliwe przekształcenie człowieka według woli Bożej, na miarę jego posłuszeństwa natchnieniom Ducha Świętego¹⁸.

Zatem przez sakramentalną bramę wchodzi się w drugi etap *theosis*. Kluczowy w deifikacji okazuje się sakrament Eucharystii z tego względu, że Jezus ustanowił ten sakrament w związku ze swoją śmiercią krzyżową (por. 1 Kor 11,23–26), do której droga z kolei wiodła przez poddanie się ludzkiej woli Drugiego Adama woli Ojca. Tego wymagało odkupienie człowieka – jeśli pamiętać, że jego upadek znajduje swoje źródło właśnie w zbuntowanej woli Adama. Przystępujący do Komunii św. – podkreślał Benedykt XVI – karmi się nie tylko statycznym *Logosem*, lecz właśnie zostaje jak gdyby „podłączony” do dynamicznej ofiary Pana. Substancjalnie przekształcone chleb i wino w Ciało i Krew Zbawiciela dokonują radykalnej przemiany – „nuklearnego rozszczepienia” – na najgłębszym poziomie ludzkiego bytu, uruchamiając tym samym przekształcanie całej rzeczywistości aż do stanu, w którym Bóg będzie wszystkim we wszystkich (por. 1 Kor 15,28)¹⁹.

¹⁷ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Chrześcijaństwo i religie*, 46–47. Sformułowania „wspólnota przebóstwienia” użył Grzegorz Palamas – por. G.I. Mantzaridis, *Przebóstwienie człowieka. Nauka świętego Grzegorza Palamasa w świetle tradycji prawosławnej*, tłum. I. Czaczkowska, Lublin 1997, s. 62.

¹⁸ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Chrześcijaństwo i religie*, 47; też, *Komunia i służba. Osoba ludzka stworzona na obraz Boży*, 13; TO IV, 66–70; TCA I, E, 5; WZC IV, 10; BTJ 54. J.L. Lorda, *Łaska Boża*, s. 106–107.

¹⁹ Benedykt XVI, *Adhortacja „Sacramentum caritatis”*, 11. Por. tenże, *Encyklika „Deus caritas est”*, 13.

REALIZACJA „ALCHEMII BYTU” W ŻYCIU CHRZEŚCIJANINA

„Alchemia bytu” (Joseph Ratzinger) zainicjowana w Słowie przyjmującym ludzką naturę domaga się kontynuacji w uczestnictwie ludzi w Boskiej naturze Słowa²⁰. Dzięki sakramentom chrześcijanin pozostaje *in Christo* i jest kształtowany przez Ducha Świętego. Od strony człowieka wierzącego patrząc, jego egzystencja może być określona jako nieustanny wysiłek, a nawet walka o to, by upodabniał się do obrazu Chrystusa, aż ten się w nim ukształtuje (por. Ga 4, 19)²¹. Jeśli nie widać owoców przeobstwienia, to z winy człowieka, który nie skorzystał z darowanej mu możliwości. Jan Chryzostom (ok. 350–407) na pytanie, dlaczego nie wszyscy otrzymali owoc narodzenia się Chrystusa w ludzkiej naturze, odpowiadał: „Nie w Tym leży wina, który dla wszystkich przyjął naszą naturę, lecz w odpornej woli ludzkiej”²².

Jeśli alchemiczna mutacja człowieka opiera się zwłaszcza na Eucharystii, wierzący winien swoje życie duchowe prowadzić zgodnie z wewnętrzną treścią kryjącą się w tym sakramencie i ukazującą kierunek działania łaski²³. Pan w czasie ostatniej wieczerzy, przemieniając chleb i wino w Ciało i Krew, antycypował swoją śmierć. Przez swoje dobrowolne wydanie się na nią – przemienił ją w akt miłości. Tu właśnie, w przemianie nienawiści w miłość, a śmierci w życie, znajduje się zdaniem papieża seniora źródło ostatecznej przemiany świata. Ta pierwsza „reakcja jądrowa” uruchamia następnie łańcuch przemian: nie koniec na tym, że chleb staje się Ciałem, a wino Krwią, owszem, teraz komunikujący winni zostać przemienieni – mają stać się Ciałem i Krwią Chrystusa.

Nie mamy już Boga tylko przed sobą – tłumaczył Ojciec Święty młodzieży zgromadzonej na błoniach Marienfeld – jako tego, który jest całkowicie Inny. On jest w nas, a my w Nim. Jego dynamika udziela się nam, aby przez nas dotrzeć do innych, rozprzestrzenić się na cały świat, aby Jego miłość stała się rzeczywiście dominującą miarą świata²⁴.

Właśnie dlatego, że chrześcijanin karmi się „sakramentem miłości”, można też wymagać od niego miłości, nie popadając w nowy moralizm²⁵. Jak miłość sprawi-

²⁰ Por. J. Ratzinger, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary. J. Kard. Ratzingerowi na 75 urodziny – uczniowie*, red. S.O. Horn, V. Pfnür, tłum. W. Szymona, Kraków 2005, s. 73; Benedykt XVI, *Audienca generalna „Przedziwna wymiana”* (4.01.2012), „L'Osservatore Romano” 3 (2012), s. 28.

²¹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Komunia i służba*, 55.

²² Za: *Ojcowie Kościoła Wschodniego o Eucharystii*, opr. M. Starowieyski, Katowice–Ząbki 2005, s. 49–50.

²³ Por. P. Rostworowski, *Miejsce łaski*, Kraków 2015, s. 214–215.

²⁴ Benedykt XVI, *Eucharystia musi być centrum waszego życia* (homilia na zakończenie Świątynnych Dni Młodzieży, 21.08.2005), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/zakonczemiesdm_21082005.html (dostęp: 6.02.2018) – dotyczy zarówno cytatu, jak i poprzedzającej go parafrazy.

²⁵ Por. tenże, *Deus caritas est*, 14; tenże, *Sacramentum caritatis*, 1.

ła, że Bóg stał się człowiekiem, tak przebóstwienie człowieka dokonuje się przez umiłowanie Boga (w Nim samym oraz w bliźnich) – to właśnie na drodze miłości, uważał św. Maksym, może dokonać się synteza „bez mieszania i bez rozdzielania” Boga i człowieka²⁶. O jakiego rodzaju miłość chodzi – ukazuje Wcielony; wzorem Jego kenozę przybrane synostwo chrześcijan przejawia się w unieźnieniu i kroczeniu wąską drogą posłuszeństwa Krzyża²⁷. Mądrości mistyczna i teologiczna pozostają zgodne co do tego, że przebóstwienie zakłada komuniję woli między Bogiem i człowiekiem dokonującą się według chalcedońskiego paradygmatu („bez mieszania i bez rozdzielania”)²⁸. Przebóstwiający człowieka „tak” powiedziane Bogu jest możliwe jedynie dzięki Chrystusowi, który przemienił Adamowe „nie” w posłuszeństwo Ojcu, a tym samym umożliwił każdemu wierzącemu uczestnictwo w Jego synowskiej wolności²⁹.

ZOFIA TAJBER (MATKA PAULA) O PRZEBÓSTWIENIU

Spuścizna, niewykształconej przecież teologicznie, Zofii Tajber obfituje w treści teologiczne. Przede wszystkim należy podkreślić, że zarówno sama Matka Paula, jak i duchowe córki założonego przez nią zgromadzenia szczególnym kultem otaczają Duszę Chrystusa Pana i podkreślają życie Chrystusa w duszach wierzących jako członkach mistycznego Ciała Chrystusa. Ta specjalna obecność ma być wynikiem przystępowania do sakramentu Eucharystii, otwierającego możliwość przebóstwienia człowieka. W pielęgnowaniu świadomości o żywym Bogu-Człowieku w ludzkiej duszy, w naśladowaniu cnót Duszy Chrystusa i we współpracy z Nim upatrywała Zofia Tajber uświęcenia Mistycznego Ciała, a dzięki temu odrodzenia całej ludzkości. Na długo zanim papież Paweł VI ogłosił Maryję Matką Kościoła, kultywowała nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny jako Matki Ciała Mistycznego³⁰.

²⁶ Por. H.U. von Balthasar, *W pełni wiary*, wybór tekstów W. Löser, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 548. Por. również: Ch. Schönborn, *Przebóstwienie, życie i śmierć*, tłum. W. Szymona, Poznań 2001, s. 50.

²⁷ Por. Ch. Schönborn, *Ikona Chrystusa*, tłum. W. Szymona, Poznań 2001, s. 141.

²⁸ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach medytacji chrześcijańskiej „Orationis formas”*, 14–15; T. Dzidek, *Granice rozumu w teologicznym poznaniu Boga*, Kraków 2001, s. 360; R. Garrigou-Lagrange, *Trzy okresy życia wewnętrzznego wstępem do życia w niebie*, tłum. T. Landy, Niepokalanów 2001, s. 852.

²⁹ Por. Benedykt XVI, *Audiencja generalna w Wielką Środę „Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę”* (20.04.2011), „L’Osservatore Romano” 6 (2011), s. 31; J. Ratzinger, *Patrzeć na przebitego. Szkice o chrystologii duchowej*, tłum. J. Merecki, Kraków 2008, s. 38.

³⁰ Z. Tajber, *Pisma wybrane*, t. 1, Kraków 2013, s. 41 [dalej: PW]; DC 12.125–126.144–145.248; TSN 307; B. Młynarz, *Luskanie kłosów. Fragmenty pism służebnicy Bożej Matki Pauli Zofii Tajber komentuje s. Bogna Młynarz*, Katowice 2013, s. 84–85 [dalej: ŁK]; SB 118; O. Filek, *Promieniować Chrystusem. M. Paula Zofia Tajber (1890–1963) Założycielka Zgromadzenia*

SOTERIOLOGICZNE ZNACZENIE DUSZY „BOGA BRATA”

„Zawsze towarzyszyła mi jedna i ta sama jasna myśl, że Bóg stając się człowiekiem, miał Duszę stworzoną i podobną do naszej duszy”³¹. Te słowa Matki Pauli wydają się kluczowe nie tylko dla duchowości jej samej czy zgromadzenia, któremu dała początek, lecz także dla teologa badającego spuściznę pozostawioną przez Służebnicę Bożą. To szczególne nabożeństwo Służebnicy do Duszy „Boga Brata”, jak nazywała Chrystusa, wzięło się z kontemplacji tajemnicy wcielenia, z rozmyślania o duszy ludzkiej i jej ostatecznym celu, ale również z otrzymywanych przez Zofię Tajber natchnień i oświeceń Bożych³² czy też wprost wizji mistycznych: „objawienie Najświętszej Duszy Chrystusa Boga i Człowieka – pisze Roman Zapala w książce *Trzy schody do nieba* – zajmuje centralne miejsce pośród wszystkich doświadczeń mistycznych w życiu Służebnicy Bożej Pauli Zofii Tajber”³³.

Tajberówna doszła do przekonania, że konstytutywnym elementem człowieczeństwa przyjętego przez Słowo Wcielone jest właśnie ludzka dusza przyjęta przez Boską Osobę dla zbawienia ludzkiej duszy. To w Duszy Wcielonego dokonuje się wszystko to, co ważne w zbawieniu, to w niej znajdują swoje źródło każdy czyn i słowo zapisane w ewangeljach. To dzięki Duszy Jezusa wyrażającej się przez ciało człowiek zostaje dopuszczony do wnętrza objawiającego się mu Boga, a wnikanie w tajniki Jego Duszy pozwala człowiekowi na formowanie życia duchowego w zjednoczeniu z Bogiem. Właśnie w cnoty Duszy Wcielonego mają się przyoblekać dusze wierzących w kształtowaniu się w nich obrazu Chrystusa (por. Ga 4,19)³⁴. Do tych przekonań Matki Pauli nawiązał ówczesny bp Karol Wojtyła w mowie wygłoszonej na jej pogrzebie (31.05.1963):

Wierzmy, że Chrystus Pan jako prawdziwy Człowiek posiadał prawdziwie ludzką duszę. Dusza Jego, tak jak dusza każdego z nas, była zasadą i źródłem życia ludzkiego Chrystusa Pana, całego życia ludzkiego, nade wszystko jednak życia duchowego. Wierzmy, że Dusza Chrystusa Pana była przyozdobiona taką pełnią łask, jaką nie jest przyozdobiona i wyposażona żadna inna dusza ludzka. Była to bowiem pełnia Głowy Ciała Mistycznego. Pełnia, z której całe Ciało Mistyczne, wszystkie członki, wszystkie dusze ludzkie, z duszą Maryi, Matki Chrystusa na czele, były wciąż Tą niejako wyposażone, zaopatrywane, ubogacone łaską. I stąd w Duszy Chrystusa czcimy nie tylko zasadę i źródło duchowego życia człowieka, ale czcimy także podmiot życia nadprzyrodzonego

Siostr Najśw. Duszy Chrystusa Pana, Rzym 1983, s. 9 [dalej: PCh]; F. Ptak, *Rozmówiona w Eucharystii. M. Paula Zofia Tajber założycielka Zgromadzenia Siostr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana*, Kraków 2007, s. 48 [dalej: RE].

³¹ ŁK 49.

³² DC 11.140.

³³ TSN 189.

³⁴ PW 22; DC 11.140.143; ŁK 52.61.

zarówno Odkupiciela naszego, Jego własnego osobistego życia nadprzyrodzonego jako Człowieka, czcimy równocześnie Źródło życia nadprzyrodzonego całej ludzkości³⁵.

Stworzony na obraz Boży człowiek (por. Rdz 1,26) to „bliski Brat Boga-Człowieka”³⁶, skoro Ten również ma ludzką duszę. Właśnie na poziomie dusz istnieje kontakt między ludźmi a Wcielonym. „O, gdy dusza Syna Bożego objęła duszę stworzoną, tak zbliżoną do Jego cudownej Duszy przez związek podobieństwa – stał się cud, cud miłości Boga Przedwiecznego”³⁷. Według przekonania Zofii ludzka dusza jednoczy się z Duszą Jezusa w samej sobie, bo Pan może w niej przebywać. „Uważała, że jej zadaniem jest przypomnienie i praktyczne przybliżenie prawdy teologicznej o przebywaniu Boga w duszy ludzkiej”³⁸ – charakteryzował myśl Służebnicy o. Joachim Bar, teolog, a zarazem doradca zgromadzeń zakonnych. „W mówieniu i pisaniu o tajemnicy Chrystusa w nas – dodawał o. Otto Filek, karmelita, teolog zaangażowany w przygotowanie procesu beatyfikacyjnego – Matka Założycielka była wprost niewyczerpana”³⁹. Do dziś, jak podkreśla jej duchowa córka, „tajemnica bytowania Chrystusa w duszach ludzkich, dzięki przyjmowanej Komunii świętej, jest centralnym ośrodkiem duchowości Zgromadzenia, jego duchowym «nerwem»”⁴⁰.

ROLA EUCHARYSTII W STAWANIU SIĘ „JAKOBY BOGAMI”

Duchowość zgromadzenia Matki Pauli wznosi się na nauce o Mistycznym Ciele Chrystusa oraz życiu Chrystusa w jego członkach (por. Ga 2,20)⁴¹. Chrystus, Bóg i Człowiek obecny w Najświętszym Sakramencie, zamieszkuje w komunikującym, który otwiera przed Nim swoją duszę. To niewralgiczny moment w życiu członka Mistycznego Ciała, a zarazem naczelną punkt orędzia propagowanego przez Służebnicę Bożą.

³⁵ NZZ 46–47.

³⁶ *Wybór pism Zofii Pauli Tajber*, cz. II, przyg. do wyd. J.R. Bar, Kraków 1990, s. 99 [dalej: PWII].

³⁷ PW 26.

³⁸ PW 16. Por. następującą wypowiedź Służebnicy: „Właściwym miejscem przebywania Jezusa, gdzie Jezus najwięcej czci otrzymać powinien i może wyczuć radość – to dusza ludzka nieśmiertelna [...]. Do niej On przyszedł, stał się człowiekiem, cierpiał, pozostał w Przenajświętszym Sakramencie, aby ją, tę duszę posiadać i w niej żyć i z nią najściślej się zjednoczyć” – PWII 77.

³⁹ PCh 15.

⁴⁰ SB 114. Por. PCh 14; RE 44–45.

⁴¹ Por. PCh 13; PWII 10. Według Matki Pauli – odwołajmy się do przykładowej wypowiedzi – mamy czcić „Boga żyjącego w nas, przez życie Jego udzielone nam, Boga żyjącego w Ciele Mistycznym, Boga Człowieka Jezusa Chrystusa i wraz z Nim wysławiać to życie nasze w Bogu, a Boga w nas” – tamże, s. 73.

Centrum orędzia Duszy Chrystusowej – podsumowuje autor książki poświęconej trzem polskim mistyczkom – stanowi prawda o życiu Pana Jezusa Duszą Jego w duszy człowieka po przyjęciu Go w postaciach eucharystycznych, w których istnieje z Ciałem i Krwią, Duszą i Bóstwem i jest obecny prawdziwie, rzeczywiście i substancjalnie. Fundamentem przyjęcia tego orędzia jest świadomość człowieka o sobie samym jako stworzeniu Bożym oraz o obrazie i podobieństwie do Boga, który w człowieku stanowi stworzona przez Boga nieśmiertelna dusza⁴².

Zgodnie z objawieniami otrzymywanymi przez Tajberównę celem stworzenia nieśmiertelnej duszy człowieka jest zamieszkanie w niej Trójcy Świętej. Służebnica nie wahała się twierdzić, że Chrystus przyszedł na świat po to, żeby człowiek mógł otrzymać życie Boga-Człowieka. Pragnieniem Chrystusa jest przebóstwienie duszy człowieka, a drogą do mistycznego zjednoczenia jest przyłgnięcie duszą ludzką do Duszy Chrystusa. Dzięki temu wierzący „przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie” zostaje wprowadzony w komunię Trójcy Świętej. Przebóstwiony człowiek będzie uczestniczył w życiu Bożym, a mimo że pełni zjednoczenia z Bogiem można otrzymać w życiu wiecznym, to jednak ściśle zjednoczenie z Bogiem jest możliwe już tu na ziemi⁴³. Dusza ludzka „prebóstwiona przez Niego ma stać się wierną Jego Duszy podobizną, ma się stać rozszerzeniem Jego najśodszej, cudotwórczej Duszy! Przejawem Jej”⁴⁴.

Na uwagę zasługuje rozróżnienie Zofii Tajber: na dzieło odkupienia oraz dzieło, by użyć jej określić: odrodzenia, uświęcenia, zjednoczenia, „uchrystusowania”, przebóstwienia. Świadoma, że w istocie chodzi o jedno dzieło, podkreślała jednak, że pierwsze dzieło odkupienia jako dokonane przez Chrystusa przygotowało drugie dzieło, które nie zrealizuje się bez współdziałania ludzi z Bogiem⁴⁵. Wynika z tego odpowiedzialność każdego z członków Mistycznego Ciała:

Chce On, byśmy się stali na podobieństwo Jego, jakoby bogami, współzyczącymi z Nim, współdziałającymi z Nim, współpracującymi z Nim w dokonać się mającym dziele nad każdym z osobna człowiekiem, w dziele choć już przez Boga Człowieka dokonanym, lecz jeszcze w każdym nie wykonanym, nie wykończonym – to w dziele odkupienia, lecz w każdym z osobna ziścić się i dokonać mającym – to w dziele odrodzenia, przebóstwienia, zjednoczenia⁴⁶.

Jednoczenie się człowieka z Chrystusem odbywa się w dwóch etapach. Pierwszy polega na aktach częstego przyjmowania Najświętszego Sakramentu, kiedy Jezus

⁴² TSN 360. Zgodnie z pouczeniami ukazującego się i dającego odczuć swoją obecność Jezusa ta stała obecność miałyby trwać aż do popełnienia przez człowieka grzechu ciężkiego – por. TSN 118.304.

⁴³ PWII 72; TSN 199.295.315; SB 15.

⁴⁴ PWII 63 (powtórzone, z niewielkimi zmianami, w: ŁK 61).

⁴⁵ PWII 58–59. Por. ŁK 27–28.

⁴⁶ PWII 59.

przychodzi do duszy człowieka i może w niej panować i działać⁴⁷. To Eucharystia, zdaniem Służebnicy Bożej, „staje się źródłem żywym bosko-ludzkiej rasowości”, jako że ma „moc przemieniającą człowieka aż do utożsamienia się z Chrystusem”⁴⁸. Ten, „kto przyjmuje godnie Pana Jezusa w siebie i przyswaja sobie błogosławione skutki Jego Bóstwa i Człowieczeństwa, ten należy nie tylko do ludzkiej rasy, ale jest wywyższony ponad człowieka”⁴⁹. Gdy Pan przychodzi w Komunii św., zostajemy „Jego Przenajświętszą Krwią przeniknięci, Jego Ciałem chwalebny karmieni, Jego Duszą Przebłogosławioną prześwieceni, a Bóstwem przepromienieni i przebóstwieni”⁵⁰. Ale tego przebóstwienia nie będzie bez współpracy ze strony człowieka, która charakteryzuje drugi etap.

„KRÓTKA DROGA” OD OBECNOŚCI CHRYSYDUSA DO JEDNOŚCI Z NIM

Zadaniem wierzącego w tej drugiej fazie jest trwać w Chrystusie już posiadającym, aby On mógł go włączyć w siebie samego⁵¹. Mistrzynie umiejętności przechodzenia od obecności Chrystusa w duszy człowieka do przebóstwiającego zjednoczenia z Nim podążała „krótką drogą” objawioną jej przez Jezusa. Chodzi w niej przede wszystkim właśnie o pielęgnowanie świadomości o zamieszkującym Duszę Chrystusie, dzięki czemu Pan spotykający się z uległością i miłością duszy może ją uświęcać, a ponadto człowiek zaczyna zważać w swoich myślach i postępowaniu na to, żeby zadowolić Pana⁵². Tak Matka Paula rozumiała owo „już” podarowane i „jeszcze nie” motywujące do ludzkiego wysiłku:

Widzę, że najkrótszą i najtrwalszą drogę wybrałam ku Bogu, gdyż to niebo, którego spodziewamy się osiągnąć poza życiem doczesnym, to niebo już przyciągnęłam do siebie i początek tego nieba posiadam, a nawet nie początek, a samo niebo całe, bo Boga najprawdziwszego. Lecz tylko z tą różnicą, że muszę wciąż o Jego potęgę w mnie walczyć przez trwanie ciągle przy moim Bogu Jezusie we mnie żyjącym⁵³.

Ta „walka” o trwanie przy Jezusie rozgrywa się na poziomie wyposażenia duszy, którego elementami są: intelekt, wola i uczucia (zwłaszcza miłość)⁵⁴. Założycielka zgromadzenia w jednym ze swoich listów kierowanych do siostr włożyła w usta

⁴⁷ TSN 312–314.

⁴⁸ RE 36.38.

⁴⁹ PW 62–63.

⁵⁰ PWII 48.

⁵¹ PW 47.

⁵² TSN 120–121.129–130.199.

⁵³ PWII 70–71.

⁵⁴ Przyjmuję terminologię za polskim dogmatykiem: „duch ludzki” odnosi się do duchowego wyposażenia duszy jako duchowej substancji człowieka. Elementami wyposażenia duszy są „energie duchowe”: intelekt, wola i uczucia (zwłaszcza miłość), które stanowią „ducha ludzkiego” – por. P. Liszka, *Dusza ludzka. Substancja duchowa człowieka*, Wrocław 2017, s. 49.51.56.84.134.202.236.

Jezusa następujące słowa, które dobrze oddają cel pozostający wciąż przed wierzącym: „Po to żyjesz i po to na wieki masz istnieć, byś stała się jednomyślną ze Mną, Bogiem; byś w czynie stała się jednozgodna z Moją Boską wolą; byś stała się jednozgodną w Mojej miłości, potędze i wielkości”⁵⁵. Wskazuje to na konieczność współpracy z Bogiem, który z jednej strony nie wykona za człowieka tego, co należy do człowieka⁵⁶, ale z drugiej nie zostawia człowieka samemu sobie, owszem, sam chce w nim i przez niego żyć⁵⁷. To z Duszy Chrystusa ludzka dusza bierze zdolność do owego jednoczenia się z Nim⁵⁸. Żeby „wkłuczyć swoje życie w Jego życie”⁵⁹, należy przyswoić sobie usposobienia ożywiające Duszę Chrystusa (por. Flp 2,5–8) do tego stopnia, żeby to On jakby na nowo żył w człowieku⁶⁰, aż ten stanie się „Ewangelią powtórnie zrealizowaną w naszym życiu”⁶¹. „Już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2,20)⁶² – ta wypowiedź Apostoła stała się dewizą życiową apostołki Duszy Chrystusa. Polecała ona, w myśl Pawłowego „Dla mnie bowiem żyć – to Chrystus” (Flp 1,21), kształtować duszę na podobieństwo Duszy Chrystusa, aż człowiek stanie się jedno z Nim⁶³.

Służebnica Boża w jednym ze swoich doświadczeń duchowych pojęła wyraźnie różnicę zachodzącą między jednoczeniem się z Chrystusem żyjącym poza duszą a jednoczeniem się z Tym, który już przebywa w duszy wierzącego. Jezus tłumaczył, że „prawem życia Boga w duszy ludzkiej” kluczowym dla zjednoczenia z Bogiem-Człowiekiem jest łączyć się myślą z myślami Chrystusa, wolę oddawać rządóm Jego woli, wyobraźnię utrzymywać poddaną pod Jego wpływ, pamięć zachowywać dla Niego. Czym innym jest, wyjaśniała mistyczka, obecność Boga w duszy, a czym innym ten stopień życia Boga w duszy, który powstaje, gdy dusza karmi umysł myślą Boga, a wolę nasycą Jego wolą⁶⁴. Sama Matka Paula miłosną kontemplacją Chrystusa i Jego Duszy karmiła się niby Ciałem Eucharystycznym, a pełnienie woli Boga jawiło się jej jakby „sakramentem”⁶⁵, pokarmem na wzór tego, którym pożywiał się Wcielony (por. J 4,34)⁶⁶. Za podstawową cnotę uznała posłuszeństwo, skoro na synowskim posłuszeństwie Wcielonego ufundowane zostało dzieło odkupienia⁶⁷.

⁵⁵ PW 53.

⁵⁶ TSN 124–125.

⁵⁷ Cyt. za: TSN 306.

⁵⁸ PWII 39.

⁵⁹ RE 46.

⁶⁰ NZZ 28.

⁶¹ PW 32.

⁶² PW 57.

⁶³ PW 56.61.64.

⁶⁴ PWII 36–38.40–41.

⁶⁵ Por. SB 50.113.115; DC 179; RE 24.

⁶⁶ PWII 51.

⁶⁷ PCh 42.

MISTYCZNY AKT „WYMIANY DUSZ”

Pewnego razu Jezus, który objawiał się Zofii Tajber, odezwał się do niej łagodnym, lecz pełnym mocy wołaniem bez słów, a jednak słyszonym przez jej duszę. Zaprosił ją, jako swoją wybrankę, do aktu wymiany między duszami Jego a jej:

Otóż widzisz, najmilsza Moja, wołałaś Mnie – Boga – przez całe życie wytrwale, błagając odmiany życia, a nawet duszy twojej. Oto jestem Ja Bóg Wcielony przed tobą i oddaję Ci Moją Boską Duszę na własność. Weź Ją ze wszystkim Jej Bogactwem i pięknnością, weź całą dla świata całego, lecz oddaj mi za to całą swoją duszę, gdyż tak ją wielce ukochałem. [...] Zabierz więc Duszę Moją Oblubienico Ma najmilsza na własność i nieś Ją w sobie światu całemu!⁶⁸

Tajberówna, skorzystawszy z tej propozycji, odebrała wrażenie, jakby na skutek mistycznej wymiany dusz sama umarła, a zaczął w niej przebywać żywy Jezus. W następnym doświadczeniu mistycznym ujrzała Chrystusa, który spłynąwszy z nieba, stanął na jej piersiach, zanurzając stopy w jej serce. Jakby Pan przychodził do duszy, którą posiadał na własność. Czuła się wtedy wizjonerka mocno zjednoczona z Duszą Jezusa, Ten pochłaniał ją całą, włącznie z ciałem. Towarzyszyły temu słowa wypowiedane przez Chrystusa: „Uczyńmy człowieka na obraz i podobieństwo Nasze, a w duszy Jego Sobie mieszkanie uczynimy”. Kolejne objawienia przyniosły przeświadczenie, że odbyły się zaślubiny z Królem Niebios, a ona sama znalazła się na nadziemskich godach jako oblubienica Duszy Chrystusa Pana⁶⁹.

Wiele lat później Pan, z którym kontaktowała się w swojej duszy, objawił jej pewien sekret – prawem posiadania Boga „jest zniszczenie siebie dla Boga. Ty musisz zginąć, aby Bóg Najświętszy mógł w tobie żyć i takim, jakim chce żyć w tobie!”⁷⁰. Zofia pojęła, że chodzi o zapomnienie o sobie i swoim istnieniu, aby żyć jedynie Bogiem i dla Niego. Następnego dnia odkrytą prawdę przechodzenia od śmierci dla samego siebie do życia w Bogu interpretowała następująco: „Ja muszę zginąć, zniknąć, aby Bóg Najwyższy mógł miejsce moje ludzkie zająć we mnie, a wtedy ja wejść w wyższe życie, w stan wyższy ducha, w stan świętości nieskończonej, wiecznie istniejącej, najcudowniejszej”. Rozumiała, że chodzi tu o odpowiedź na pierwszeństwo „zniszczenia” człowieczeństwa Wcielonego w czasie męki⁷⁰.

Służebnica Boża pojmowała, że „nieskończoną ilość stopni zawiera w sobie to zjednoczenie naszej duszy z Jego Boską Osobą, znów Jego Boskiej Osoby – z naszą ludzką osobą”⁷¹. W tym ciągłym procesie, jeśli tak można powiedzieć, mistycznej

⁶⁸ Cyt. za: TSN 191. Wyrażenie „Boska Dusza” należy dobrze rozumieć – jest to oczywiście dusza ludzka, ale przyjęta przez Syna Bożego, i w tym sensie, jako że posługuje się nią sam Bóg, jest ona „Boska”.

⁶⁹ Por. TSN 191–195.

⁷⁰ Por. PWII 34–35.

⁷¹ PWII 60 (por. PWII 63).

perychorezy, wyróżniała dwie fazy. W pierwszej Pan pociągał duszę ku sobie, jakby ją zabierał, a przez to już jakoś dawał jej siebie. W drugim zaś dawał siebie, Boga, w pełni, jakby unicestwiając duszę ludzką, aby zająć całkowicie miejsce w człowieku. Również na tym drugim etapie dusza „wyczuwa swoją bytność, ale ona tak maleje, tymczasem Boża obecność tak potęguje się w niej, że właściwie śmiało może powiedzieć: «Żyję ja, już nie ja, ale żyje we mnie Bóg-Chrystus»⁷².

PERSPEKTYWY TEOLOGICZNE W MISTYCE SŁUŻEBNICY

1. Nie jest trudno przerzucić most między mistyką Zofii Tajber a teologią przeobstwienia. Zestawienie myśli Służebnicy Bożej z rozumieniem *theosis* we współczesnej teologii ukazuje niewątpliwe podobieństwa, zarazem jednak właśnie na tle tych podobieństw ukazuje się wyraźniej różnica, w której skrywa się założony we wstępie do badań „ładunek” teologiczny. Z podobieństw wymieńmy: chrystologiczne centrum, kluczową rolę człowieczeństwa Chrystusa, zwłaszcza Jego Duszy, sakramentalną drogę do przeobstwiającej unii z Bogiem. Potwierdzono również integralność wyzwolenia z grzechu z podniesieniem do życia Bożego, a także nierozdzielność Osoby Odkupiciela i odkupienia. Wyraźnie zarysowała się rola „wspólnoty przeobstwienia” – człowiek nie może stać się „uczestnikiem Boskiej natury” (2 P 1,4) inaczej niż w Kościele, który jest Mistycznym Ciałem Chrystusa. Dowartościowano także miłość jednoczącą człowieka z Bogiem oraz dążenie do komunii woli ludzkiej z Chrystusową.

2. Na uwagę zasługuje zwłaszcza uhonorowanie roli ludzkiej duszy Chrystusa w jednoczeniu człowieka z Bogiem. W tym sensie orędzie Służebnicy, nie inspirowane przecież teologicznymi trendami XX wieku, pozostaje z nimi nie tylko zgodne, ale może nawet stanowić impuls do lepszego ukazania zbawczej roli człowieczeństwa Chrystusa⁷³ przez zwrócenie uwagi na najistotniejszy jego element, jakim jest Dusza Chrystusa⁷⁴. Dziedzictwo Matki Pauli sprzeciwia się tendencjom pobożności komunijnej, które zapomniały o Jezusie Człowieku, a koncentrowały się jedynie na Bogu obecnym w Najświętszym Sakramencie⁷⁵. Razem z rolą Duszy Wcielonego

⁷² Por. PWII 32 (cytat i parafraza).

⁷³ Na ten postulat zwróciła uwagę Międzynarodowa Komisja Teologiczna – por. WZC II, C, 7.

⁷⁴ Por. opinię bpa Wojtyły wyrażoną w mowie wygłoszonej w czasie pogrzebu Zofii Tajber: „Kościół dał wyraz swojej wiary dla tej Tajemnicy już od pierwszych stuleci, formułując prawdę wiary o prawdziwej naturze ludzkiej Chrystusa, zespolonej z prawdziwą naturą Boską w jedności Osoby Słowa. Kościół dał wyraz swojej wiary w Duszę Chrystusa i swojej czci dla Duszy Chrystusa przez całe stulecia. [...] Ale nie można powiedzieć, żeby tajemnica Duszy Chrystusowej, chociaż przez tyle stuleci i tysiącleci znana i czczona przez wyznawców Chrystusa Pana, przez nas wierzących chrześcijan – katolików, żeby ta Tajemnica nie czekała jeszcze na jakieś szczególne poznanie i pogłębienie” – cyt. za: NZZ 47.

⁷⁵ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 329.

ukazała się też pełniej godność ludzkiej duszy wynikająca ze stworzenia człowieka na obraz Boży. Podkreślono „miejsce” spotkania człowieka z Bogiem – lokuje się ono w duszy czy, ściślej mówiąc: w duchu ludzkim. Co jednak ciekawe i idące, jak się wydaje, pod prąd dotychczasowej refleksji teologicznej, jedność na poziomie duchowej energii (intelekt, wola i miłość) miałaby być uwarunkowana przebywaniem Chrystusa w duszy ludzkiej. Biorąc pod uwagę całokształt objawień, trudno byłoby sprowadzić tę rewolucyjną ideę do rzędu jedynie nieporadnych wyrażen mistyczek, a zatem kwestia ta domaga się pogłębionych badań.

3. W myśl objawień, których odbiorcą była Zofia Tajber, realizacja planu Bożego względem człowieka nie jest możliwa bez wiary w obecność Chrystusa nie tylko w Najświętszym Sakramencie, ale i w duszy człowieka. Bez tej wiary i wynikającego z niej pielęgnowania obecności Pana w duszy nawet często przyjmowana Komunia św. nie przyniesie pożądanego owocu, jakim jest zjednoczenie z Chrystusem przez poddanie Mu elementów ducha: rozumu, woli i uczuć⁷⁶. Matka Paula staje się niejako mistrzynią przejścia od obecności Chrystusa w ludzkiej duszy do przebóstwiającego zjednoczenia (idea „krótkiej drogi”). Temat obecności Chrystusa żywego, jako Boga i Człowieka (zatem z Ciałem i Duszą) w wierzącym, który przystąpił do Komunii św., należy podjąć w oddzielnym opracowaniu. Wolno domniemywać, że próba wyjaśnienia zagadnienia „już” obecnego Chrystusa z „jeszcze nie” pełnym zjednoczeniem uwzględni analogicznie paradoksalny związek, jaki istnieje między Kościołem, już będącym Ciałem Chrystusa, a Eucharystią, dzięki której staje się nim ciągle na nowo⁷⁷. Wydaje się, że eucharystyczna rewolucja („reakcja jądrowa”, by raz jeszcze przywołać metaforę Benedykta XVI) mimo wszystko nie jest jeszcze w stopniu dostatecznym uchwycona w teologii sakramentu Eucharystii.

4. Tutaj należy jedynie zasygnalizować możliwe korzyści dla teologii, jakie mogłyby wyniknąć z przyjęcia przesłania Tajberówny. Tradycyjnie wyjaśniane przebóstwienie jako wynik jednoczenia się z Bogiem na drodze łaski sięgającej wyposażenia duchowego sprawia wrażenie, przynajmniej u odbiorcy niewyrobionego teologicznie, jakby w swojej historycznej egzystencji pozbawione było obecności Boga. Ten czeka dopiero na końcu „ewolucyjnej” zmiany jakościowej w duszy jako substancji duchowej (proporcjonalnie do łaski przemieniającej ludzkiego ducha), a w pełni – w wieczności. Jezus objawiający się Zofii Tajber z naciskiem przekonuje jednak o swojej obecności w duszy ludzkiej „od początku” – od przyjęcia Go w Komunii św. Wręcz to właśnie Jego zamieszkiwanie w duszy komunikującego stanowi niezbędny warunek owej jednogodności rozumu, woli i uczuć, do której następnie wierzący winien dążyć. W tego rodzaju ujęciu wolno może dostrzec prymat bieguna wiecznego nad czasowym, jaki winien być zacho-

⁷⁶ TSN 300–301.322–323.304.333.

⁷⁷ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, VIII/1: *Kościół – znak wśród narodów. Pisma eklesjologiczne i ekumeniczne*, tłum. W. Szymona, Lublin 2013, s. 135.192.

wany w rozważaniu misteriów chrześcijańskich⁷⁸. Intuicję tę zdaje się potwierdzać fakt, że mistyczne doświadczenie „wymiany dusz” odebrała Służebnica nie u kresu mistycznej wędrówki, ale już jakieś cztery i pół roku po doświadczeniu osobistego „Damaszku”, kiedy spotkała żywego Pana w Najświętszym Sakramencie.

5. Nie są słuszne zarzuty wysuwane nieraz wobec patrystycznej teorii „przedziwnej wymiany”, jeśli Chrystusowego odkupienia nie rozumie się na zasadzie „automatyzmu”. Wcielenie jako kenoza Słowa, a zarazem wywyższenie ludzkiej natury, stanowi ontologiczny fundament, na którym buduje się zbawienie wierzących. W sukurs tego idzie przesłanie Matki Pauli, która wyraźnie rozróżnia dzieło odkupienia dokonane już przez Chrystusa oraz dzieło przebóstwienia, niemożliwe bez współdziałania ze strony człowieka. *Admirabile commercium* znajduje w doświadczeniach duchowych Zofii Tajber znaczące dla teologii dopowiedzenie: w konkretnej egzystencji chrześcijańskiej dokonuje się na poziomie „wymiany dusz”. Można powiedzieć, że egzystencja wierzącego walczącego o poddanie elementów wyposażenia duchowego Chrystusowi jest jakby przełożeniem na życie ontologii „przedziwnej wymiany” aplikowanej wierzącemu w Komunii św. Sugeruję, by ewentualna kontynuacja badań na tym polu rozwijała się przy założeniu analogii: stosunek „przedziwnej wymiany” do „wymiany dusz” (w przestrzeni ducha ludzkiego) – zależność między chalcedońską chrystologią ontologiczną a bardziej egzystencjalną, historiozbawczą chrystologią konstantynopolitańską⁷⁹.

6. Łącząc tradycyjną „przedziwną wymianę” z „wymianą dusz”, wolno może mówić o „przedziwnej wymianie dusz” wierzącego oraz Chrystusa. W praktyce polega to na tym, że chrześcijanin niejako umiera dla samego siebie, jak gdyby niszczy swoje człowieczeństwo wzorem Ukrzyżowanego, aby wznieść się ku życiu Bożemu. W konkretnej egzystencji oznacza to całkowite poddanie się przenikaniu myśli, woli i uczuciom Wcielonego. Wierzący karmi się nie tylko Eucharystią, ale również miłością oraz wynikającym z niej posłuszeństwem woli Bożej, która staje się jakby „sakramentem”. Myśl Matki Pauli jest odpowiedzią na pytanie, jak realizuje się Pawłowe: „Już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2,20).

7. Specjalnej uwagi nie tylko w teologii dogmatycznej, ale i mistycznej domaga się wątek eucharystyczny, który znalazł się w centrum orędzia o Duszy Chrystusa i bez którego, jak potwierdza to współczesna teologia, nie jest możliwa refleksja nad przebóstwieniem. Wydaje się, że tego rodzaju „eucharystyczna mistyka” nie jest wystarczająco podkreślana w teologii duchowości, a zatem stanowi istotne dopowiedzenie, które należy wziąć pod uwagę. Nie chcę przez to powiedzieć, że pomija się sakramenty w literaturze przedmiotu, sugeruję jedynie, że u Zofii Taj-

⁷⁸ Por. C. Vaggini, *Teologia*, s. 116. W Eucharystii Kościół dostrzega zadatek wiecznej chwały i już tu na ziemi otrzymane życie wieczne jako przedsmak eschatologicznej pełni – por. Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, 18.

⁷⁹ Por. J. Ratzinger, *Kościół – znak*, s. 298; tenże, *Opera omnia*, VI/2: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, tłum. W. Szymona, Lublin 2016, s. 752–753.

ber nie stanowią one jedynie „podłoża” umożliwiającego wzrost duchowy, ale że sama duchowość jest w swojej istocie sakramentalna. Cenna jest również ta wizja naśladowania Mistrza, którą Tajberówna widzi jako kształtowanie się duszy ludzkiej na wzór Duszy Chrystusa; dzięki tej wewnętrzności oddalona zostaje pokusa sprowadzenia *sequela Christi* do jakiegoś rodzaju zewnętrznego kopiowania.

BIBLIOGRAFIA

- Atanazy z Aleksandrii, *O wcieleniu Słowa*, tłum. M. Wojciechowski, Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, LXI, Warszawa 1998.
- Balthasar H.U. von, *W pełni wiary*, wybór tekstów W. Löser, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991.
- Bartyzel A.J., *Dynamizm cnót teologicznych w życiu Sługi Bożej Pauli Zofii Tajber*, Kraków 2000.
- Benedykt XVI, *Eucharystia musi być centrum waszego życia* (homilia na zakończenie Światowych Dni Młodzieży, 21.08.2005), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/zakonczemiesdm_21082005.html (dostęp: 6.02.2018).
- Benedykt XVI, *Adhortacja „Sacramentum caritatis”* (22.02.2007), Watykan 2007.
- Benedykt XVI, *Audienca generalna „Przedziwna wymiana”* (4.01.2012), „L’Osservatore Romano” 3 (2012), s. 27–29.
- Benedykt XVI, *Audienca generalna w Wielką Środę „Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę”* (20.04.2011), „L’Osservatore Romano” 6 (2011), s. 29–32.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”* (25.12.2005), Watykan 2005.
- Dola T., *Zbawczy sens Wcielenia w świetle formuły „admirabile commercium”*, w: *Tajemnica odkupienia*, red. L. Balter, Kolekcja Communio, 11, Poznań 1997, s. 145–156.
- Dzidek T., *Granice rozumu w teologicznym poznaniu Boga*, Kraków 2001.
- Filek O., *Najbogatsze Źródło życia. Zofia Tajber odkrywa najbogatsze Źródło życia*, Kraków 2008.
- Filek O., *Promieniować Chrystusem. M. Paula Zofia Tajber (1890–1963) założycielka Zgromadzenia Sióstr Najśw. Duszy Chrystusa Pana*, Rzym 1983.
- Garrigou-Lagrange R., *Trzy okresy życia wewnętrznego wstępem do życia w niebie*, tłum. T. Landy, Niepokalanów 2001.
- Grzegorz z Nazjanzu, *Epistola CI*, PG 37, 175–194.
- Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses*, PG 7, 453–1224.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”* (17.04.2003), Watykan 2003.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 2009.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach medytacji chrześcijańskiej „Orationis formas”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, red. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010, s. 407–424.
- Liszka P., *Dusza ludzka. Substancja duchowa człowieka*, Wrocław 2017.
- Lorda J.L., *Łaska Boża*, tłum. J. Lekan, Lublin 2012.

- Mantzaridis G.I., *Przebóstwienie człowieka. Nauka świętego Grzegorza Palamasa w świetle tradycji prawosławnej*, tłum. I. Czaczkowska, Światło Przemienienia, 3, Lublin 1997.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Aktualne problemy eschatologii* (1992), tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 303–340.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Bóg Trójca, jedność ludzi. Monoteizm chrześcijański przeciwko przemocy* (2014), tłum. K. Stopa, Kraków 2014.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Chrześcijaństwo i religie* (1997), tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 393–434.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Komunia i służba. Osoba ludzka stworzona na obraz Boży* (2004), tłum. J. Królikowski, „Diakon” 3 (2006), s. 15–45.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pojednanie i pokuta* (1982), tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 151–177.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia, chrystologia, antropologia* (1981), tłum. J. Bielecki, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 133–150.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia dzisiaj. Perspektywy, zasady i kryteria* (2012), tłum. K. Stopa, Kraków 2012.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Teologia odkupienia* (1995), tłum. Z. Morawiec, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 341–391.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Wybrane zagadnienia z chrystologii* (1979), tłum. J. Bielecki, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 111–132.
- Młynarz B., *Łuskanie kłosów. Fragmenty pism służebnicy Bożej Matki Pauli Zofii Tajber komentuje s. Bogna Młynarz*, Katowice 2013.
- Naumowicz J., *Wcielenie Boga i zbawienie człowieka. Złota reguła soteriologii patrystycznej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 13 (2000), s. 17–30.
- Ojcowie Kościoła Wschodniego o Eucharystii*, opr. M. Starowieyski, Katowice–Ząbki 2005.
- Pelikan J., *Powstanie wspólnej tradycji (100–600)*, tłum. M. Höffner, Tradycja Chrześcijańska, 1: Historia rozwoju doktryny, Kraków 2008.
- Ptak F., *Rozmówczanka w Eucharystii. M. Paula Zofia Tajber założycielka Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana*, Kraków 2007.
- Ptak F., *Służyła Bogu w radości i dziękczynieniu. Matka Paula Zofia Tajber założycielka Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana*, Kraków 2010.
- Ratzinger J., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary. J. Kard. Ratzingerowi na 75 urodziny – uczniowie*, red. S.O. Horn, V. Pfnür, tłum. W. Szymona, Kraków 2005.
- Ratzinger J., *Opera omnia*, VI/2: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, tłum. W. Szymona, Lublin 2016.
- Ratzinger J., *Opera omnia*, VIII/1: *Kościół – znak wśród narodów. Pisma ekumeniczne i ekumeniczne*, tłum. W. Szymona, Lublin 2013.

- Ratzinger J., *Opera omnia*, XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, tłum. W. Szymona, Lublin 2012.
- Ratzinger J., *Patrzeć na przebitego. Szkice o chrystologii duchowej*, tłum. J. Merecki, Kraków 2008.
- Rostworowski P., *Miejsce łaski*, Kraków 2015.
- Schönborn Ch. (współpr. M. Konrad, H.P. Weber), *Bóg zesłał Syna Swego. Chrystologia*, tłum. L. Balter, Amateca, 7, Poznań 2002.
- Schönborn Ch., *Ikona Chrystusa*, tłum. W. Szymona, Poznań 2001.
- Schönborn Ch., *Przebóstwienie, życie i śmierć*, tłum. W. Szymona, Poznań 2001.
- Sesboüé B., Wolinski J., *Bóg zbawienia. Tradycja, reguła i symbole wiary. Ekonomia zbawienia. Rozwój dogmatów trynitarnych i chrystologicznych*, red. nauk. T. Dzidek, tłum. P. Rak, Historia Dogmatów, 1, Kraków 1999.
- Słomka J., *Ireneusz i przebóstwienie człowieka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1 (2009), s. 97–104.
- Szymik J., *Theologia benedicta*, t. I, Katowice 2010.
- Tajber Z., *Pisma wybrane*, t. 1, Kraków 2013.
- Vagaggini C., *Teologia. Pluralizm teologiczny*, tłum. J. Partyka, Kraków 2005.
- Wybór pism Zofii Pauli Tajber*, cz. II, przyg. do wyd. J.R. Bar, Kraków 1990.
- Zapała R., *Trzy schody do nieba*, Kraków 2016.

ADMIRABLE EXCHANGE OF SOULS. DEIFICATION IN ZOFIA TYBER'S (MOTHER PAULA'S) THOUGHT

Summary

Dogmatic theology should take into account the “knowledge of saints” in which theological elements are often hidden. The article analyses Zofia Tyber’s (Mother Paula, 1890–1963) message in relation to deification theology. An outcome of the searches is compared to the understanding of *theosis* in contemporary theology (the International Theological Commission and Joseph Ratzinger’s documents). The mystic’s heritage enables one to apply the traditional theory of an “admirable exchange” to Christian existence. Union of a man with God takes place at the level of “exchange of souls” of Christ and a believer. An emphasis laid on the soteriological role of Christ’s soul and on Eucharist in the deification process is especially worthy of attention. Proceeding from Christ’s presence in a human soul after the Holy Communion to a total harmony of mind, will and feelings (idea of a „short path”) is ultimately aimed at.

Keywords: Zofia Tajber – Mother Paula, International Theological Commission, Joseph Ratzinger, Jesus Christ, Incarnation, deification, admirable exchange, soul, Eucharist, dogmatic theology, mystical theology, mysticism, Christology, soteriology

Słowa kluczowe: Zofia Tajber – Matka Paula, Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Joseph Ratzinger, Jezus Chrystus, wcielenie, przebóstwienie, przedziwna wymiana, dusza, Eucharystia, teologia dogmatyczna, teologia mistyczna, mistyka, chrystologia, soteriologia